

δι' ἑαυτῆς νοεῖσθαι δυνάμενα, τοῦτ' ἄνευ τοῦ ταύτην περιλαμβάνειν οὐ δύναται γίνεσθαι, ὡς καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων δῆλόν ἐστιν.

LVII. — Ὅτι ὅστισοῦν κτιστὸς νοῦς δύναται τῆς θείας θεωρίας μέτοχος εἶναι.

Ἐπεὶ γὰρ ὁ κτιστὸς νοῦς ὑπερφυεῖ τινα φωτὶ πρὸς τὴν τῆς θείας οὐσίας θεωρίαν ἀνάγεται, οὐδεὶς κτιστὸς νοῦς οὕτω κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἐστὶ ταπεινὸς ὥστε πρὸς ταύτην τὴν θεωρίαν ἀδυνατεῖν μετεωρισθῆναι· δέδεικται γὰρ τὸ φῶς ἐκεῖνο μὴ δύνασθαι κτίσμα τι φυσικὸν εἶναι, ἀλλὰ πᾶσαν ὑπερβαίνειν κτιστὴν φύσιν τῇ δυνάμει· ὁ δὲ ἐστὶν ὑπερφυεὶς τῇ δυνάμει ὑπὸ τῆς τῆς φύσεως διαφορᾶς οὐ κωλύεται· ἄπειρος γὰρ ἐστὶν ἡ θεία δύναμις· ὅθεν τῇ διὰ θαύματος τοῦ ἀσθενοῦς θεραπείᾳ οὐδὲν διαφέρει, εἴτε ἐπ' ὀλίγον, εἴτε ἐπὶ πλεον ἐνόσησεν. Αἱ διάφοροι τοίνυν τῆς νοεῖσθαι φύσεως τάξεις οὐ κωλύουσιν ὥστε τὸ ταύτης τῆς τάξεως ἔσχατον μὴ δύνασθαι τῇ εἰρημένῳ φωτὶ πρὸς τὴν θεωρίαν ἀναχθῆναι ἐκεῖνην.

Ἔτι, τὴν φυσικὴν ἔφεσιν μάτην εἶναι ἀδύνατον· πᾶς δὲ νοῦς ἐφίεται τοῦ τὴν θείαν οὐσίαν θεωρεῖν· καὶ πᾶς ἄρα δύναται πρὸς τοῦτ' ἀφικέσθαι, τῇ ταπεινότητι τῆς φύσεως ἥκιστα κωλυόμενος.

Δεῖ ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον λέγεται περὶ τῶν ἀνθρώπων, ὅτι „ἔσονται ὡσπερ ἄγγελοι ἐν οὐρανῷ“· | καὶ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει ἡ αὐτὴ παραδίδεται εἶναι τράπεζα ἀγγέλου καὶ ἀνθρώπου.

LVIII. — Ὅτι τελειότερον ἄλλος ἄλλου θεωρεῖν δύναται.

Ἐπεὶ δ' ὁ τῆς ἐνεργείας τρόπος ἔπεται τῷ εἶδει ὃ ἐστὶ τῆς ἐνεργείας ἀρχή, τῆς δὲ θεωρίας τῆς θείας οὐσίας ἀρχή τις τῷ κτιστῷ νοῦ τὸ ῥηθὲν φῶς, ἀνάγκη κατὰ τὸν τοῦ φωτὸς τρόπον καὶ τὸν τῆς θείας θεωρίας τρόπον ὑπάρχειν· δυνατὸν δὲ τῆς τοῦ φωτὸς μετοχῆς διαφόρους εἶναι βαθμούς, ὡσθ' ἕτερον ἐτέρου φωτίζεσθαι τελειότερον. Δυνατὸν ἄρα ἐστὶ τῶν τὸν Θεὸν ὁρώντων ἕτερον ἐτέρου τελειότερον τὴν θείαν οὐσίαν ὁρᾶν.

Ἔτι, ἐν παντὶ γένει, ἐν ᾧ ἐστὶ τι ἄκρον, τὸ μείζον καὶ ἔλαττον εὐρίσκεται τοῖς λοιποῖς κατὰ τὴν μείζω πρὸς αὐτὸ ἐγγύτητα ἢ διάστασιν, ὡς ἔχει τὰ θερμὰ διαφόρως διὰ τὸ διαφόρως ἔχειν πρὸς τὸ ἄκρως θερμόν, τὸ πῦρ δηλονότι. Ὁ δὲ Θεὸς τελειότατα τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν ὁρᾷ ὡς περιλαμβάνων αὐτήν. Τῶν ὁρώντων ἄρα αὐτόν, ὧν οὐδεὶς περιλαμβάνει τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ἥττον καὶ μᾶλλον ἄλλος ἄλλου ὁρᾷ καθὸ μᾶλλον ἢ ἔλαττον πλησιάζει. Ἐντεῦθεν ἐστὶ τὸ ἐν τῷ Ἰωάννῃ εἰρημένον, ὅτι „ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Πατρὸς μου μοναὶ πολλαὶ εἰσιν“. Εἰ δὲ καὶ κατὰ τὸν τῆς θεωρίας τρόπον ἢ διαφορὰ τῶν βαθμῶν ἐστὶν, ἀλλ' ἐκ τοῦ θεωρουμένου

ἡ αὐτὴ ἐστὶ δόξα τοῖς μακαρίοις· πᾶσα γὰρ μακαριότης ἐκ τοῦ τὴν θείαν οὐσίαν ὁρᾶν ἐστίν. Ταῦτό τοίνυν καὶ ἐν τὸ πάντα μακαρίους ποιοῦν, οὐ μὴν πάντες ἀπ' ἐκείνου ὁμοίως λαμβάνουσι τὴν μακαριότητα· ὅθεν οὐδὲ προσίσταται τὸ ἐν τῇ Ματθαίῳ εἰρημένον περὶ τῶν ἐργασαμένων ἐν τῇ ἀμπελῶνι, οἷς καὶ μὴ ὁμοίως καμοῦσιν ὁ αὐτὸς μισθὸς ἀποδέδοται, τὸ δὲ δηνάριον· ταῦτό γάρ ἐστὶ τὸ πᾶσιν ἀντὶ μισθοῦ διδόμενον, τὸ ὁρᾶν καὶ ἀπολαύειν ἐκείνου, ὅπερ ἐστὶν ὁ Θεός.

Ὅπου καὶ τοῦτο δεῖ θεωρεῖν, ὅτι τῶν μὲν σωματικῶν κινήσεων ταῦτόν ἐστὶν ἀριθμῶ τὸ πρῶτον ὑποκείμενον, τὰ δὲ τέλη διάφορα· τῶν δὲ ἀσωμάτων κινήσεων, ἴσθαι τῶν νοερῶν καταλήψεων καὶ τῶν θελήσεων, 10 διάφορα μὲν εἰσὶν ὑποκείμενα πρῶτα, ταῦτόν δὲ τῇ ἀριθμῶ τὸ τέλος.

LIX. — Πῶς οἱ τὴν θείαν οὐσίαν ὁρῶντες πάντα ὁρῶσιν.

Ἦρεμεῖ γὰρ ἡ τῆς νοεράς οὐσίας ἔφεσις ἐν τῇ ἐσχάτῳ τέλει, ὃ ἐστὶ τὸ τὴν θείαν οὐσίαν ὁρᾶν, ὡς εἴρηται, ἅτε δι' αὐτοῦ καὶ πάντα τὰ τῶν 16 πραγμάτων γένη καὶ εἶδη καὶ δυνάμεις καὶ τὴν δλην τοῦ παντὸς τάξιν ὁρῶσα, ὧν φύσει ἐπιθυμεῖ τῆς γνώσεως· | οὕτω γὰρ καὶ μόνως ἀποπλη- f. 88 ροῦται τὸ κατὰ φύσιν τοῦ νοῦ δεκτικόν, μᾶλλον δὲ ἡ θεία θεωρία τὸ κατὰ φύσιν αὐτοῦ τοῦ νοῦ δεκτικὸν ὑπερβαίνει, ὃ φύσει πρὸς τὰ προειρημένα πάντα ἐκτείνεται. Ἐκαστος τοίνυν τῶν τὸν Θεὸν ὁρῶντων ταῦτα 20 πάντα ἐν τῇ θείᾳ οὐσίᾳ γινώσεται. Ἐντεῦθεν ἐστὶν ὅπερ ὁ Κύριος τῇ Μωϋσεῖ ἀπεκρίνατο τὴν τῆς θείας οὐσίας θεωρίαν ζητοῦντι· „Ἐγὼ δείξω σοι πᾶν ἀγαθόν“. Καὶ ὁ Γρηγόριος φησὶ· „Τί ἐστὶν ὃ μὴ εἴσονται, οἱ τὸν πάντα εἰδῶτα γινώσκοντες;“

Ἄλλ' εἰ τὰ προειρημένα ἀκριβῶς θεωροῖτο, τινὰ μὲν τρόπον πάντα 26 ὁρῶσιν οἱ τὴν θείαν οὐσίαν ὁρῶντες, τινὰ δὲ οὐ. Πάντα γὰρ τὰ πρὸς τὴν τοῦ παντὸς τελειότητα συντελοῦντα ὁρῶσι προδήλως, οἷον τὰς τῶν εἰδῶν φύσεις καὶ δυνάμεις καὶ ιδιότητας καὶ τὰ ἴδια συμβεβηκότα ἐν τῇ τὴν θείαν οὐσίαν ὁρᾶν, ὡς συντελοῦν τοῦτο πρὸς τὴν τῆς νοεράς οὐσίας τελειότητα· διὰ δὲ τῆς τῶν φυσικῶν εἰδῶν γνώσεως καὶ τὰ ὑπὸ τοῖς εἴδεσιν 30 ἄτομα γινώσκονται αὐτοῖς, ὡς εἴρηται ἐν τοῖς περὶ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀγγέλων δεδειγμένοις. Οὐδεὶς δὲ κτιστὸς νοῦς πάντα ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ οὐσίᾳ ὁρᾷ ὅσαπερ ὁ Θεὸς τῇ τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν ὁρᾶν γινώσκει. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐχ ὁρᾷ ἐκεῖνα ἃ δύναται μὲν ποιεῖν ὁ Θεός, οὔτε δὲ ποιεῖ, οὔτε ποιήσει· πῶς γὰρ γινώσεται ταῦτα, μὴ περιλαμβάνων τὴν θείαν 36 δύναμιν; Περὶ τούτων λέγεται ἐν τῇ Ἰώβ· „Ἴσως τὰ ἴχνη τοῦ Θεοῦ καταλήψη, καὶ τὸν παντοκράτορα τελείως εὐρήσεις; Ὑψηλότερός ἐστι τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ ἄδου βαθύτερος, μακρότερον τῆς γῆς τὸ μέτρον αὐτοῦ καὶ

τῆς θαλάσσης πλατύτερον“, οὐχ ὡς διαστήμασι ποσότητος μεγάλου ὄντος τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὡς τῆς θείας δυνάμεως οὐδενὶ τῶν μεγάλων λεγομένων ὀριζομένης, ἀλλὰ καὶ μείζω τούτων δυναμένου ποιεῖν. Δεύτερον, οὐδὲ τοὺς λόγους τῶν γεγονότων πάντας δύναται γινώσκειν, ἕως οὐδὲ τὴν θείαν ἀγαθότητα δύναται περιλαμβάνειν· παντὸς γὰρ γενομένου πράγματος ὁ λόγος ἐκ τοῦ τέλους λαμβάνεται, ὅπερ ὁ ποιῶν σκοπεῖ· τῶν δὲ τοῦ Θεοῦ ἔργων ἡ θεία ἀγαθότης τέλος ἐστίν, καὶ τῆς αὐτῶν τάξεως αἰτία ἡ θεία σοφία· τὴν δὲ θείαν ἀγαθότητα καὶ σοφίαν οὐδεὶς κτιστὸς νοῦς περιλαβεῖν δύναται. Ἐντεῦθεν ἐστὶ τὸ ἐν τῷ Ἐκκλησιαστῇ· „Καί γε κατενόησα, ὅτι
 f. 88^v πασῶν τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ | οὐ δύναται λόγον εὔρειν ἄνθρωπος“. Τρίτον, οὐδὲ τὰ μόνης τῆς τοῦ Θεοῦ βουλήσεως ἠρτημένα, ὡσπερ τὸν προορισμόν, καὶ τὴν ἐκλογὴν, καὶ τὸ δικαίωμα, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀ πρὸς τὸν τῆς κτίσεως ἀγιασμόν συντελεῖ. Ἐντεῦθεν ἐστὶ τὸ ἐν τῇ πρώτῃ πρὸς Κορινθίους λεγόμενον· „Τὰ τοῦ ἀνθρώπου οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα
 16 τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ· καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ“.

LX. — Ὅτι οἱ τὸν Θεὸν ὁρῶντες, ὁμοῦ πάντα ὁρῶσιν.

Ἐπεὶ γὰρ δέδεικται ὡς ὁ κτιστὸς νοῦς τὴν θείαν οὐσίαν ὁρῶν, ἐν
 20 αὐτῇ πάντα τὰ τῶν πραγμάτων εἶδη νοεῖ, τὰ δὲ καθ' ἓν εἶδος νοούμενα ἀνάγκη πάντα ὁμοῦ καὶ μιᾷ ὁράσει ὁρᾶσθαι· ἡ γὰρ θεωρία οἰκείως ἔχει τῇ τῆς θεωρίας ἀρχῇ· ἀνάγκη τὸν τὴν θείαν οὐσίαν ὁρῶντα νοῦν οὐ μεταβατικῶς ἀλλ' ὁμοῦ πάντα θεωρεῖν.

Ἐτι, τέλος τοῦ νοῦ ἡ θεωρία τῆς θείας οὐσίας· πᾶν δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ
 25 τέλει ἡρεμεῖ· τὸ δὲ μεταβαίνειν ἀπ' ἄλλου εἰς ἄλλο νοητόν, ἐναντίον τῷ ἡρεμεῖν. Ἄπαντα τοίνυν ἀ γινώσκει διὰ ταύτης τῆς θεωρίας ὁ κτιστὸς νοῦς, ὁμοῦ θεωρεῖ ἐνεργεῖα.

LXI. — Ὅτι διὰ τῆς θείας θεωρίας μέτοχος τις γίνεται
 30 τῆς αἰωνίου ζωῆς.

Ἐπεὶ γὰρ οὐδεμίᾳ μετάβασιν ἐν τῇ προειρημένῃ θεωρίᾳ ἐστίν, ἀλλ' ὁμοῦ
 πάντα δι' ἐκείνης ὁρῶνται καὶ μιᾷ ἐπιβολῇ, ἡ θεωρία ἐκείνη ἐν αἰδιότητος
 τινι μετοχῇ τελειοῦται· ἡ δὲ θεωρία ἐκείνη ζωὴ τίς ἐστίν· ἡ δὲ ἐνέργεια
 τοῦ νοῦ ζωὴ. Δι' ἐκείνης ἄρα τῆς θεωρίας ὁ νοῦς μέτοχος γίνεται τῆς
 35 αἰωνίου ζωῆς.

Ἐτι, εἰ αἱ ἐνέργειαι διὰ τῶν ἀντικειμένων εἰδοποιουῦνται, τῆς δὲ θεωρίας ἐκείνης ἀντικείμενον ἡ θεία οὐσία καθ' αὐτήν, ἀλλ' οὐ κατὰ τινὰ ταύτης κτιστὴν ὁμοιότητα, τὸ δὲ εἶναι τῆς θείας οὐσίας, ἐν αἰδιότητι,

καὶ αὐτὴ ἡ αἰδιότης, καὶ ἡ προειρημένη ἄρα θεωρία ἐν αἰδιότητός ἐστι μετοχῆ.

Ἐντεῦθεν ἐστὶν ὃ φησι Κύριος ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην· „Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσι σέ, τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν“.

LXII. — Ὅτι οἱ τὸν Θεὸν ὁρῶντες, αἰεὶ αὐτὸν ὄψονται.

Ἐντεῦθεν φανερόν, ὅτι οἱ τῆς ἐσχάτης εὐδαιμονίας τυχόντες ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ θεωρίας οὐδέποτε ἐκείνης ἀποπεσοῦνται· τὸ γὰρ ποτὲ μὲν ὄν, ποτὲ δὲ μὴ ὄν, χρόνῳ καταμετρεῖται· ἡ δὲ τὰς νοερὰς οὐσίας μακαρίας 10 ποιούσα θεωρία οὐκ ἐστὶν ἐν χρόνῳ, ἀλλ' ἐν αἰδιότητι. Ἀδύνατον ἄρα ἐστὶ | τὸν ἀπαξ ἐκείνης μετόχον γεγονότα αὐθις ἀποβαλεῖν ποτέ. f. 89

Ἐτι, οὐδὲν ἀναχωρεῖ ἀπὸ τοῦ οἰκείου τέλους εἰ μὴ βία, ὡς ἐπὶ τῶν φερομένων σωμάτων ὄηλον· πᾶσα δὲ οὐσία νοερά ἐφέσει φυσικῇ πρὸς τὴν θείαν θεωρίαν τείνει. Οὐκοῦν οὐκ ἂν ἀναχωρήσειεν εἰ μὴ βία· οὐδὲν δὲ 15 βία τινὸς ἀναιρεῖται, εἰ μὴ τοῦ ἀναιροῦντος ἡ δύναμις μείζων ἢ τῆς τοῦ αἰτίου δυνάμεως· τῆς δὲ θείας θεωρίας αἴτιος ὁ Θεός, οὗ τὴν δύναμιν οὐδεμία ὑπερβαίνει. Ἀδύνατον ἄρα βία ἀναιρεῖσθαι ποτε ἐκείνην τὴν θεωρίαν. Αἰεὶ τοίνυν διαμενεῖ.

Ἐτι, εἴ τις ὁρῶν παύσαιτο ὅπερ ἑώρα πρότερον, ἢ διὰ τὸ ἀπολείπειν 20 αὐτὸν τὴν τοῦ ὁρᾶν δύναμιν τοῦτ' ἐστὶ, ὡςπερ ὅτε τυφλοῦται τις ἢ θνήσκει, ἢ ἄλλως κωλύεται, ἢ διὰ τὸ μηκέτι ὁρᾶν βούλεσθαι, ὡςπερ ὅποταν τις ἀποστρέφῃ τὴν ὄψιν τοῦ πράγματος ὃ ἡ ὄψις ἑώρα· καὶ τοῦτο πάλιν, ἢ διὰ τὸ νομίζειν συνεῖναί τι ἐκείνῳ κακόν, ἢ διὰ τὸ κάμνειν ἐκ τοῦ ἀτελοῦς εἰς αὐτὸ πολλάκις ἰδεῖν, καὶ ἰλιγγιᾶν· ἢ παύεται τελευταῖον 25 διὰ τὸ τὸ ὁρατὸν ἀναιρεῖσθαι· καὶ τοῦτο ἀληθές ὄν περὶ τῆς κατ' αἴσθησιν ὄψεως, καὶ περὶ τῆς νοερᾶς ἀληθές ἐστὶν ὁμοίως. Ἀλλὰ τὴν τὸν Θεὸν ὁρῶσαν οὐσίαν οὐκ ἀπολείπει ἡ δύναμις τοῦ τὸν Θεὸν ὁρᾶν· οὔτε γὰρ φθείρεται αἰωνία οὐσα, οὔτε διὰ τὴν ἔνδειαν τοῦ φωτὸς ἀπολείπει, ἀφθάρτως λαμβανομένου κατὰ τὴν ἕξιν τοῦ τε διδόντος τοῦ τε δεχομένου· ἀλλὰ 30 καὶ ἡ θέλησις τοῦ ὁρᾶν αἰεὶ πάρεστιν· οὐ γὰρ δύναται ἡ τὸν Θεὸν ὁρῶσα οὐσία μὴ θέλειν εἶναι μακαρία· τό τε ἀντικείμενον, ὅπερ ἐστὶν ὁ Θεός, τὸν αὐτὸν ἔχει τρόπον αἰεὶ, οὐδὲ πόρρω ἡμῶν νοῦς γίνεται, εἰ μὴ καθόσον ἡμεῖς αὐτοῦ μακρυνόμεθα· καὶ ἐν τῇ ἀπολαύσει τῆς θεωρίας ἐκείνης κακὸν εἶναι οὐ δύναται, οὔτε νομισθῆναι εἶναι κακὸν ἐν αὐτῇ, ἢ ἄλλο τι 35 βέλτιον· ἢ γὰρ τῆς ἄκρας ἀληθείας θεωρία πᾶσαν ἐλαύνει ψευδῆ δόξαν. Ἄλλ' οὐδὲ τὸ κάμνειν ἔχει χώραν ἐκεῖ· ἢ γὰρ θεία θεωρία οὐ φθείρει, ἀλλὰ μᾶλλον τελειοῖ τὸν νοῦν· οὔτε ἄνευ μεγίστου θαύματος ποτὲ ἢ θεωρία

ἐστὶν ἐκείνη, ὥστε ἰλιγγιᾶν ποτὲ τὴν θεωροῦσαν οὐσίαν, καὶ μάλιστα θαύματι ὁράται διὰ τὸ μὴ περιλαμβάνεσθαι, ὡς εἴρηται πρότερον.

f. 89^v Ἐντεῦθεν ἐστὶ τὸ ἐν Ψαλμοῖς λεγόμενον· „Μακάριοι | οἱ κατοικοῦντες ἐν τῷ οἴκῳ σου· εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων αἰνέσουσί σε“· καὶ ἀλλαχού· „Οὐ σαλευθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα ὁ κατοικῶν Ἱερουσαλήμ“. Ἀποσκορακίζεται καὶ ἡ τῶν Πλατωνικῶν αἵρεσις, οἱ ἐτίθουν τὰς κεχωρισμένας ψυχάς, μετὰ τὸ τυχεῖν τῆς μακαριότητος, βούλεσθαι εἰς τὰ σώματα ὑποστρέφειν, καὶ παυσαμένης τῆς κατὰ τὴν ζωὴν ἐκείνην εὐδαιμονίας, πάλιν ταῖς ταλαιπωρίαις ἐγκαλινοδεῖσθαι τῆς παρούσης ζωῆς· ἐτι δὲ καὶ ἡ Ὀριγένους, ὃς ἔλεγε τοὺς ἀγγέλους καὶ τὰς ψυχάς μετὰ τὴν μακαριότητα εἰς κακοδαιμονίαν πάλιν δύνασθαι καταντᾶν.

LXIII. — Ὅτι ἐν τῇ ἐσχάτῃ μακαριότητι πᾶσα ἔφεσις τοῦ ἀνθρώπου πληροῦται.

16 Οὕτω γάρ ἐν Ψαλμοῖς λέγεται· „Τὸν ἐμπιπλῶντα ἐν ἀγαθοῖς τὴν ἐπιθυμίαν σου“. Ἐκεῖ γὰρ πᾶσα τῶν ἀνθρώπων σπουδὴ τὴν συγκεφαλαίωσιν λαμβάνει, ὅπου πᾶσα αὐτάρκεια τῶν ἀγαθῶν ἐστίν· αὐτίκα γὰρ ἢ περὶ τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας ἐπιθυμία τοῦ ἀνθρώπου συντελεσθήσεται πρώτη, ἧς ἐνταῦθα τὸ μέρος καρποῦται διὰ τῆς περὶ τὴν θεωρητικὴν ζωὴν σπουδῆς· πάντα γὰρ αὐτῷ προκείσονται ἅπερ εἰδέναι φύσει ἐπιθυμεῖ ἐν τῇ θεωρίᾳ τῆς πρώτης ἀληθείας. Ἐπειτα, ἢ περὶ τὸ κατὰ λόγον ζῆν ἐπιθυμία καὶ τὰ ἄλλα ἰθύνειν πρὸς τὴν τοιαύτην ζωὴν, οὐ τυγχάνουσιν οἱ ἀνθρωποι διὰ τῆς ἐν τῇ πολιτικῇ ζωῇ ἐνεργείας τε καὶ σπουδῆς, καὶ αὕτη συντελεσθήσεται· ἔσται γὰρ ἐν τῷ ἐσχάτῳ τοῦ δραστηρίου τῷ θείῳ φωτὶ 25 περιλαμπομένη, ἵνα μὴ τῆς εὐθείας ἀποπλανᾶσθαι δύνηται. Ἐπὶ τούτοις, ἢ τῆς τιμῆς τοῦ ὕψους ἐπιθυμία· ἀρθῆσονται γὰρ πρὸς τὸ ἔσχατον τῆς τιμῆς ὕψος διὰ τῆς θείας θεωρίας, καθόσον τῷ Θεῷ τρόπον τινὰ ἐνοῦνται· καὶ διὰ τοῦτο ὡς ὁ Θεὸς βασιλεὺς ἐστὶ τῶν αἰώνων, οὕτω καὶ οἱ μακάριοι καὶ τῷ Θεῷ ἠνωμένοι, βασιλεῖς λέγονται, ὡς ἐν τῇ Ἀποκαλύψει· „Βασι- 30 λεύουσι μετὰ τοῦ Χριστοῦ“, καὶ τὰ λοιπά. Ἐπειτα ἢ ἐπιθυμία τῆς τῆς φήμης σεμνότητος· ἔσονται γὰρ διαπεφημισμένοι οὐ τῇ τῶν ἀνθρώπων δόξῃ, οὐς καὶ ἀπατᾶν καὶ ἀπατᾶσθαι ἐνδέχεται, ἀλλὰ τῇ ἀληθεστάτῃ γνῶσει τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν μακαρίων. Καὶ διὰ τοῦτο ἢ μακαριότης ἐν τῇ Γραφῇ συνεχῶς ὀνομάζεται δόξα, ὡς ἐν τοῖς Ψαλμοῖς, λέγεται· „Καυχῆ- 35 σονται ὅσοι ἐν δόξῃ“. Ἐπειτα, ἢ ἐπιθυμία τοῦ πλούτου· αὐτάρκειαν γὰρ ἔξουσι πάντων τῶν ἀγαθῶν οἱ μακάριοι, τοῦ πᾶσαν τελειότητα πάντων ἀγαθῶν περιέχοντος | ἀπολαύοντες· ὅθεν ἐν τῷ ἑβδόμῳ τῆς Σοφίας λέγε-

ται· „Ἦλθον ἔμοι μετ' αὐτῆς πάντα ὁμοίως τὰ ἀγαθὰ“· καὶ ἐν τοῖς Ψαλμοῖς· „Δόξα καὶ πλοῦτος ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ“.

Αὗται μὲν δὴ πᾶσαι αἱ ἐπιθυμίαι ἐνὸς γένους εἰσὶ πλὴν τῆς προτέρας, ἢ ἐστὶ περὶ τὴν γνῶσιν τῆς νοητῆς ἀληθείας· πᾶσαι γὰρ πρὸς τὴν πολιτικὴν ἀνήκουσι τοῦ ἀνθρώπου ζωὴν. Ἐπεὶ δὲ ἐστὶ καὶ τρίτη τοῦ ἀνθρώπου ἐπιθυμία, κοινὴ καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις, τὸ τῶν ἡδονῶν ἀπολαύειν, ἧς διὰ τὸ ἀρρῦθμιστον οἱ ἀνθρώποι ἀκρατεῖς καὶ ἀκόλαστοι γίνονται, καὶ αὕτη πλησθήσεται· τελειοτάτης γὰρ ἀπολαύσονται ἡδονῆς τῆς κατὰ νοῦν, καὶ καθαρωτάτης, καὶ ἀμιγροῦς παντὸς λυπηροῦ καὶ φροντίδων, καὶ ὑψηλοτάτης ὅσῳ τὸ ἀγαθόν, ᾧ ἡδοναί, μέγιστον παντὸς ἀγαθοῦ· περὶ ἧς ἡδονῆς ἐν τοῖς Ψαλμοῖς λέγεται· „Μεθύσθησον ἀπὸ πίότητος οἴκου σου, καὶ τὸν χειμάρρου τῆς τρυφῆς σου ποτιεῖς αὐτούς“.

Ἄλλὰ μὴν κακείνη ἢ φυσικὴ πλησθήσεται ἔφεσις, δι' ἧς ἐπιθυμοῦμεν τοῦ συντηρεῖν ἑαυτοῦς, ἧς πλεονεκτούσης, δειλοὶ καὶ ἀφερέπονοι γίνονται· πλησθήσεται δὲ, γενομένων πάσης βλάβης ἀνωτέρων ἐν τῇ αἰωνίῳ ζωῇ, κατὰ τὸ τοῦ Ἡσαΐου· „Οὐ πεινήσουσιν οὐδὲ διψήσουσιν ἔτι“.

Δηλὸν οὖν οὕτως, ὅτι διὰ τῆς θείας θεωρίας αἱ νοεραὶ οὐσίαι τῆς ἀληθοῦς μακαριότητος τεύξονται, ἐν ἧ πᾶσα αὐτῶν ἔφεσις ἡρεμήσει παντάπασιν.

LXIV. — Ὅτι ὁ Θεὸς τῇ ἑαυτοῦ προνοίᾳ τὰ πράγματα διοικεῖ.

Ἐν γὰρ τοῖς πρὸς τι τέλος τεταγμένοις πάντα τῇ διοικήσει ἐκείνου ὑπόκεινται πρὸς ὃν πρῶτως ἀνήκει τὸ τέλος ἐκεῖνο, ὡσπερ τὰ τοῦ στρατοῦ μέρη καὶ ἔργα πρὸς τὸ τοῦ ἡγεμόνος ἀγαθὸν τέτακται ὡς εἰς ἔσχατον τέλος, ὅπερ ἐστὶν ἡ νίκη, καὶ διὰ τοῦτο τῷ ἡγεμόνι προσήκει ὅλον τὸ στράτευμα διοικεῖν. Ὅμοίως καὶ ἡ περὶ τὸ τέλος τέχνη ἐπιτάττει καὶ νομοθετεῖ τῇ τέχνῃ τῶν πρὸς τὸ τέλος, ὡς ἡ πολιτικὴ τῇ στρατιωτικῇ, καὶ αὕτη τῇ ἱππικῇ, καὶ ἡ κυβερνητικὴ τῇ ναυπηγικῇ. Πάντα δὲ πρὸς τὴν θείαν ἀγαθότητα τάττονται ὡς εἰς τέλος. Καὶ ἀνάγκη τὸν Θεόν, ᾧ ἡ ἀγαθότης πρῶτως ἀνήκει ὡς οὐσιωδῶς ἐνοῦσα καὶ νοουμένη καὶ ἐρωμένη, τοῖς δὲ ἄλλοις κατὰ μετοχὴν, πάντων εἶναι κυβερνήτην.

Ἐτι, τὸ κατὰ νοῦν τι κινεῖν πρὸς τὸ τέλος, τοῦτ' ἐστὶ τὸ ἀρχειν καὶ διοικεῖν· ἀλλ' ὁ Θεὸς πάντα κινεῖ πρὸς τὰ ἑαυτῶν τέλη, οὐ φυσικῇ ἀνάγκῃ, ἀλλὰ βουλήσει καὶ νῶ.

Ἐτι, τὰ κατὰ φύσιν διακεκριμένα εἰς μίαν σύνταξιν οὐ συνάγονται εἰ μὴ ὑφ' ἐνὸς τάττοντος· τὰ δὲ τοῦ παντὸς μέρη τοιαῦτα, ὥστε καὶ εἰς ἐστὶν αὐτῶν | τῆς τάξεως αἴτιος· οὐκοῦν καὶ διοικητής· τὸ γὰρ διοικεῖν f. 90^v

τινα οὐδέν ἐστιν ἕτερον ἢ τὸ τάξις τούτοις ἐπιτιθέναι· ἡ δὲ θεία σοφία οὐ μόνον τάττει τὰ ὄντα κατὰ τὴν τῶν φύσεων καθόλου διάκρισιν καὶ τῶν βαθμῶν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐνεργείας ἐκάστου, δι' ὧν ἕκαστον μᾶλλον τῷ ἐσχάτῳ προσαχθήσεται τέλει· τούτο δὲ ἐστὶ τὸ διοικεῖν. Ὁ Θεὸς ἄρα τῇ προνοίᾳ τῆς ἑαυτοῦ σοφίας κυβέρνησιν καὶ διοίκησιν τοῖς πράγμασι χορηγεῖ, δι' ἧς αὐτὰ πρὸς τὸ ἐσχάτον κατευθύνει τέλος, ὅπερ ἐστὶν αὐτός, ὁ καὶ ταῦτα πεποιηκώς· αὐτῷ γὰρ προσήκει τῷ ποιητῇ πρὸς τὸ τέλος χρῆσθαι τοῖς ἔργοις, οὐ χάριν πεποίηκεν. Ἔστιν ἄρα πάντων τῶν ὄντων τῇ ἑαυτοῦ προνοίᾳ διοικητής, ὡς ἐν τοῖς Ψαλμοῖς λέγεται·

10 „Βασιλεὺς πάσης τῆς γῆς ὁ Θεός“, βασιλεὺς δέ, τῷ οἰκείῳ προστάγματι ἄρχειν τῶν ὑποτεταγμένων καὶ κυβερνᾷν.

Ὅθεν καὶ τὸν τῶν πραγμάτων δρόμον ἡ Γραφή τῷ θείῳ προστάγματι ἐπιγράφεται, ὡς ἐν τῷ Ἰώβ· „Ὁ προστάσων τῷ ἡλίῳ, καὶ οὐκ ἀνατέλλει, καὶ τὰ ἄστρα κλείων ὡς ἐν σφραγίδι“· καὶ ἐν Ψαλμοῖς·

15 „Πρόσταγμα ἔθετο, καὶ οὐ παρελεύσεται“. Διὰ τούτων καὶ ἡ τῶν ἀρχαίων φυσικῶν ἀποσκορακίζεται αἴρεσις, λεγόντων πάντα ἀπὸ τύχης συμβαίνειν, καὶ οὐκ ἐκ τίνος προνοίας καὶ τάξεως.

LXV. — Ὅτι ὁ Θεὸς ἐν τῷ εἶναι τὰ πράγματα συντηρεῖ.

20 Εἰς γὰρ τὸ ἐσχάτον τέλος, ὅπερ ἐστὶν ἡ θεία ἀγαθότης — ταύτην γὰρ ὁ Θεὸς σκοπεῖ ἐν τῷ τὰ πράγματα διοικεῖν — τάττονται τὰ πράγματα οὐ διὰ τοῦ ἐνεργεῖν μόνον, ἀλλὰ προὔργου διὰ τοῦ εἶναι· καθόσον γὰρ εἰσι, τὴν τῆς θείας ἀγαθότητος ὁμοιότητα φέρουσι.

Ἔτι, ὡς ἡ γένεσις παύεται, τῆς τοῦ γεννῶντος ἐνεργείας παυσαμένης, οὕτω καὶ τὰ τῶν πραγμάτων εἶδη ἐπαύσατο ἄν, τῆς θείας ἐνεργείας ἀφισταμένης, ὥστε τῇ αὐτοῦ ἐνεργείᾳ ἐν τῷ εἶναι αὐτὰ συντηρεῖ.

Ἔτι, τὸ μὲν τῆς τέχνης ἔργον προὔποτίθησι τὸ τῆς φύσεως ἔργον· αὐτὸ δὲ αὐτὸ προὔποτίθησι τὴν ἐνέργειαν τοῦ δημιουργοῦ Θεοῦ· ἡ τε γὰρ ὕλη τῶν τεχνητῶν ἐκ τῆς φύσεως ἐστίν, καὶ τὰ φυσικὰ διὰ δημιουργίας

30 ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ τὰ τεχνητὰ ἐν τῷ εἶναι συντηροῦνται τῇ δυνάμει τῶν φυσικῶν, ὡς ἡ οἰκία τῇ τῶν λίθων στερρότητι· καὶ τὰ φυσικὰ ἄρα τῇ τοῦ Θεοῦ μόνον δυνάμει, ἥτις δὴ δύναμις, εἰ τῶν κτιστῶν καὶ ὀφειλόντων ἄρχεσθαι ἀπεχώρησέ ποτε, καὶ τὰ εἶδη ἄν αὐτῶν ὁμοίως ἐπαύσατο, πᾶσά

f. 91 τε ἄν ἡ φύσις διεσπᾶσθῃ. Οὐ γὰρ ὡς περ τοῦ οἰ | κοδόμου παυσαμένου

35 ἡ διασπάντος μένει τὸ ἔργον, οὕτω δὴ καὶ ὁ κόσμος ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ δυνήσεται στήναι, εἰ τὴν κυβέρνησιν ὁ Θεὸς ἀφέλοιτο, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς περ τὸ φῶς οὐ μένει ἐν τῷ διαφανεῖ, ὑποχωροῦντος τοῦ φωτίζοντος, οὕτως οὐδὲν ἐν τῷ εἶναι δύναται μένειν, παυσαμένης τῆς θείας ἐνεργείας· οὕτω

γὰρ πάντα τὰ τῆ φύσει τοῦ ὑψηλοτέρου γένους προσήκοντα οὐ μένει μετὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ ποιούντος. Τὸ δὲ εἶναι οὐκ ἔστι φύσις ἢ οὐσία τινὸς πράγματος κτιστοῦ, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ μόνου· ὅθεν τοῖς οὐσι πᾶσι τὸ εἶναι ἐποχεται, καὶ διὰ τοῦτο, τῆς θείας ἐνεργείας πεπαυμένης, οὐδὲν αὐτοῦ δύναται μετέχειν, οὔτε εἶναι λοιπόν.

LXVI. — Ὅτι οὐδὲν αἷτιον τοῦ εἶναι τινί, εἰ μὴ καθόσον καὶ αὐτὸ τῆ θείᾳ ποιεῖ δυνάμει.

Ἐντεῦθεν φανερόν, ὅτι πάντα τὰ δευτέρως ποιούντα οὐ διδόσιν τὸ εἶναι εἰ μὴ καθόσον εἰσὶν ὄντα ἐνεργείᾳ· ὁ δὲ Θεὸς τῆ ἑαυτοῦ προνοίᾳ¹⁰ συντηρεῖ αὐτὰ ἐν τῷ εἶναι· ἐκ τῆς θείας ἄρα δυνάμεως ἐστίν, ὅταν τι αἷτιον τοῦ εἶναι τινί γίνηται.

Ἐτι, ἡ τελειότης τῆς τοῦ δευτέρως ποιούντος δυνάμεως ἐκ τῆς τοῦ πρώτως ποιούντος δυνάμεως ἐστίν· τὸ δὲ ἐν πᾶσι τοῖς ποιούσι τελειότατον τὸ εἶναι ἐστίν ἐνεργείᾳ· αὐτὸ τοίνυν τὰ δευτέρως ποιούντα ποιούσι τῆ¹⁵ τοῦ πρώτως ποιούντος δυνάμει.

Ἐτι, τὸ εἶναι παντὸς ὄντος ἰδιόν ἐστι τοῦ Θεοῦ ἀποτέλεσμα· αὐτὸς γὰρ ἐστὶ τὸ εἶναι κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, τὰ δὲ ἄλλα κατὰ μετοχὴν εἰσὶν ὄντα. Πάντα ἄρα τὰ προάγοντά τι ἕτερον εἰς τὸ εἶναι ποιούσι τοῦτο καθόσον τῆ τοῦ Θεοῦ δυνάμει ποιούσιν.

Ἐντεῦθεν ἐστὶ τὸ ἐν τῇ Γραφῇ πανταχοῦ λεγόμενον περὶ τοῦ τὸν Θεὸν πάντα ποιεῖν.

LXVII. — Ὅτι ὁ Θεὸς αἷτιος τοῦ ἐνεργεῖν τοῖς ἐνεργοῦσι πᾶσι.

Πᾶν γὰρ τὸ ἐνεργεῖν αἷτιόν ἐστὶ τοῦ εἶναι τρόπον τινὰ ἢ τοῦ οὐσιώ-²⁵δους εἶναι, ἢ τοῦ κατὰ συμβεβηκός· οὐδὲν δὲ ἐδείχθη αἷτιον τοῦ εἶναι τινί, εἰ μὴ καθόσον τῆ θείᾳ δυνάμει ποιεῖ. Πᾶν ἄρα ἐνεργεῖν διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως ἐνεργεῖ.

Ἐτι, τὸ προσάγον εἰς τὸ ποιεῖν τὴν δραστηκὴν δυνάμιν αἷτιόν ἐστὶ τῆς ἐνεργείας ἐκείνης, ὡσπερ ὁ ὄψοποιὸς τῆς διὰ τοῦ πυρός ὄψοποιήσεως³⁰ αἷτιος. Ἀλλὰ πᾶσα προσαγωγή δυνάμεως πρὸς ἐνέργειαν πρώτως ἐστὶν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ· προσάγονται γὰρ αἱ δραστικαὶ δυνάμεις ταῖς ἰδίαις ἐνεργείαις διὰ τινος κινήσεως | τοῦ σώματος ἢ τῆς ψυχῆς· ὁ δὲ Θεὸς ἐστὶ f. 91^v πρώτη ἀρχὴ τῆς κινήσεως ἑκατέρας· ἐδείχθη γὰρ πρώτως εἶναι κινεῖν ἀκίνητον. Ἀλλὰ μὴν καὶ πᾶσα βουλήσεως κίνησις, ἢ τινες δυνάμεις εἰς³⁵ τὸ ἐνεργεῖν ἄγονται, εἰς τὸν Θεὸν ἀνάγεται ὡσπερ εἰς πρῶτον ἐφετὸν ἢ θελητικόν. Πᾶσαν τοίνυν ἐνέργειαν τῷ Θεῷ ἀποδίδοσθαι δεῖ ὡς πρώτως ποιούντι, ὥστε παυομένης τῆς θείας ἐπιρροίας, πάντα ἂν παύσασθαι ἐνεργεῖν. Ὡς γὰρ ἐν τῷ εἶναι συντηρεῖ αὐτὰ συνεχῶς, οὕτω καὶ τῶν ἐνεργητικῶν δυνάμεων αὐτοῖς αἷτιος ἀεὶ γίνεται.

Ἐντεῦθεν ἐστὶ τὸ τοῦ Ἡσαΐου· „Πάντα τὰ ἔργα ἡμῶν ἐνήργησας ἐν ἡμῖν, Κύριε“· καὶ ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην· „Χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν“· καὶ ἐν τῇ πρὸς Φιλιππησίους· „Ὁ Θεὸς ἐστὶν ὁ ἐνεργῶν ἡμῖν καὶ τὸ θέλειν καὶ τελειοῦν ὑπὲρ τῆς ἀγαθῆς θελήσεως“· καὶ τούτῳ τῷ λόγῳ συνεχῶς ἐν ταῖς γραφαῖς τὰ τῆς φύσεως ἀποτελέσματα τῆ θείας ἀποδίδονται ἐνεργεία, ὡς τοῦ Θεοῦ ἐνεργοῦντος ἐν παντὶ ἐνεργοῦντι διὰ φύσεως ἢ θελήσεως, ὡς ἐν τῷ Ἰώβ· „Οὐχ ὡσπερ γάλα με ἡμελξας, καὶ ὡσπερ τυρὸν ἔτηξας“; καὶ ἐν τοῖς Ψαλμοῖς· „Ἐβρόντησεν ἐξ οὐρανοῦ ὁ Κύριος, καὶ ὁ Ὑψιστος ἔδωκε φωνὴν αὐτοῦ· χάλασαι καὶ ἀνθρακες πυρός“.

10

LXVIIΕ — Ὅτι πανταχοῦ ἐστὶν ὁ Θεός.

Τὸ γὰρ κινεῖν καὶ κινούμενον ὁμοῦ εἶναι ἀνάγκη, ὡς ἐν ἐβδόμῳ τῶν φυσικῶν: ὁ δὲ Θεὸς πάντα κινεῖ πρὸς τὰς ἰδίας ἐνεργείας, ὡς ἐδείχθη. Ἔστιν ἄρα ἐν πᾶσι τοῖς πράγμασιν.

16 Ἔτι, ὡσπερ εἴ τι σῶμα ἄπειρον ἦν, ἔχον διάστατον τὴν ποσότητα, ἀνάγκη ἂν ἦν αὐτὸ πανταχοῦ εἶναι κατ' ἐπαφήν τῆς ἐν τῇ διαστάσει ποσότητος, οὕτως εἴ τι ἐστὶν ἀσώματον δύναμιν ἄπειρον ἔχον, ἀνάγκη εἶναι πανταχοῦ κατ' ἐπαφήν δυνάμεως.

Ἔτι, ὡς τὴν μερικὴν αἰτίαν ἀνάγκη παρεῖναι τῷ μερικῷ ἰδίῳ ἀποτελέσματι, οὕτω καὶ τὸν Θεὸν ἀνάγκη ὅλου τοῦ εἶναι ὄντα αἰτίαν παρεῖναι ὅπου καὶ τὸ εἶναι ἐστίν.

Ἐντεῦθεν ἐστὶ τὸ ἐν τῷ Ἱερεμῖα· „Τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ, λέγει Κύριος“· καὶ ἐν τοῖς Ψαλμοῖς· „Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ ἐκεῖ εἶ· ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ἄδην, πάρει“. Καὶ αὖθις· „Ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἢ δὲ γῆ ὑποπόδιον“. Λέγεται δὲ μάλιστα ἐν τῷ οὐρανῷ εἶναι καὶ θρόνος αὐτοῦ ὁ οὐρανός, διότι πασῶν τῶν σωματικῶν κινήσεων ἢ ἀρχῆ, τοῦ Θεοῦ | κινουόντος, ἀπὸ τινος ὠρισμένου μέρους ἀρχεται κατὰ τὴν τῆς φύσεως τάξιν. Οὐχ οὕτω δὲ ἐστὶ πανταχοῦ ὡς τοῖς διαστήμασι τῶν τόπων συνδιαιρούμενος, καὶ μέρει μὲν ἐνὶ ἐνταῦθα ὦν, ἄλλῳ δὲ μέρει 30 ἀλλαχοῦ· ἀπλούστατος γὰρ ὦν, ἀμερῆς ἐστίν. Ἄλλ' οὐδ' αὖθις ἀπλοῦς, ὡσπερ τὸ σημεῖον, ἔσχατον ὄν τοῦ συνεχοῦς, καὶ διὰ τοῦτο ἀφωρισμένην ἔχον θέσιν ἐν τῷ συνεχεῖ· ἐκεῖνο γὰρ ἐν ἐνὶ μόνον τόπῳ ἀδιαίρετῳ δύναται εἶναι· ὁ δὲ Θεὸς ἀδιαίρετός ἐστιν, ὡς ἔξω πάντῃ τοῦ γένους τοῦ συνεχοῦς ὦν· ὅθεν οὐχ ὀρίζεται τόπῳ μεγάλῳ ἢ μικρῷ κατὰ τὴν αὐτοῦ 36 φύσιν, ὡσπερ δέον αὐτὸν εἶναι ἐν τινι τόπῳ· αὐτὸς γὰρ ἦν ἐξ αἰδίου πρὸ παντὸς τόπου. Ἀλλὰ τῇ ἀπειρίᾳ τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως ἄπτεται τῶν ἐν τόπῳ πάντων, καθόλου ὦν τοῦ εἶναι αἰτία. Οὕτω τοίνυν ὅλος ἐστὶ παν-

1 Is. 26, 12

2 Ioh. 15, 5

3 Phil. 2, 13

7 Iob, 10

8 Ps. 17, 4

22 Ier. 23, 24

23 Ps. 108, 8

24 Is. 66, 1

ταχοῦ, καὶ τῇ ἀπλῇ αὐτοῦ δυνάμει πάντων ἐφάπτεται. Οὐ δεῖ δὲ νομίζεῖν, ὡς οὕτως ἐστὶν ἐν τοῖς πράγμασιν ὡς αὐτοῖς μεμιγμένος. οὔτε γὰρ ὕλη οὐδενός ἐστιν, οὔτε εἶδος, ὡς δέδεικται, ἀλλ' ἐστὶν ἐν πᾶσιν ὡς αἰτία ποιητικῆ.

LXIX. — Περὶ τῆς δόξης τῶν ἀναιρουμένων τὰς ἰδίας ἐνεργείας τῶν φυσικῶν.

Ἐκ δὲ τῶν προειρημένων τινὲς ἀφορμὴν ἔλαβον πλάνης, νομίζοντες μηδὲν κτίσμα ἐνέργειαν ἔχειν τινὰ ἐν τῇ παραγωγῇ τῶν φυσικῶν ἀποτελεσμάτων, οὕτω δηλονότι, ὥστε μὴ θερμαίνειν τὸ πῦρ, ἀλλὰ τὸν Θεὸν αἰτίον γίνεσθαι θερμῆς τῇ τοῦ πυρὸς παρουσίᾳ· ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς φυσικοῖς, ἦν δὴ πλάνην καὶ λόγοις ἐπεχείρησαν ἀποδείξαι, οὐς βράδιον ἐξελέγχειν. Ταύτῃ δὲ τῇ θέσει πολλὰ ἄτοπα ἔπεται· αὐτίκα γάρ, εἰ ὁ Θεὸς μόνος ἐν πᾶσιν ἐνήργει, διὰ δὲ τοῦ ἐν διαφόροις πράγμασιν ἐνεργεῖν αὐτὸς οὐ ποικίλλεται, ἢ διαφορότης τῶν ἀποτελεσμάτων οὐκ ἂν ἦν, ἥτις νῦν ἐκ τῆς τῶν πραγμάτων διαφορᾶς ἀκολουθεῖ ἐν οἷς ἐνεργεῖ διὰ τὸ αὐτὰ ἐνεργοῦντα εἶναι· καὶ οὕτως τῇ τοῦ θερμοῦ θέσει οὐδὲν μᾶλλον θερμανσις ἢ ψυξις ἠκολούθησεν ἂν, καὶ τῷ τοῦ ἀνθρώπου σπέρματι οὐδὲν μᾶλλον ἄνθρωπος ἢ ἄλλο τι ζῷον, ἃ καὶ τῇ αἰσθήσει ψευδῆ. Οὐκ ἄρα τὸν αἰτιατὸν τῶν ἐνταῦθα ἀποτελεσμάτων οὕτω χρὴ τῇ θείᾳ δυνάμει ἀποδιδόναι ὥστ' ἂν τὸ τοῦτο ἐξ αὐτῶν ἀφαιρεῖν.

Ἐτι, εἰ ὁ Θεὸς μόνος (ἀμέσως) πάντα ἀμέσως ἐνήργει τὰ ὑπὸ κάτω ἀποτελέσματα, εἰκῆ ἂν ἐδέδοτο | ταῖς ὑψηλοτέραις φύσεσιν ἢ τοῦ προάγειν f. 92^v ἀφ' ἑαυτῶν δύναμις, καὶ πᾶσι τοῖς φύσει ποιοῦσιν.

Ἐτι, ἀδύνατον ἂν ἦν τὰς τῶν κτισμάτων φύσεις γινώσκεισθαι ὑφ' ἡμῶν, καὶ πᾶσα ἢ ἡμετέρα γνώσις καὶ ἢ φυσικῆ ἐπιστήμη ἀνηρεῖτο ἂν, ἐν ἣ μάλιστα αἱ ἀποδείξεις διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων λαμβάνονται.

Ἐτι, καὶ δι' ἐπαγωγῆς φαίνεται, ὅτι τὸ ποιοῦν ὁμοιον ἑαυτῷ ποιεῖ, καὶ πᾶν ἐξ ὁμοίου γίνεται διὰ τὸ πᾶσαν γένεσιν ἐξ ἄλλου τε εἶναι, ἧγγουν τῆς ὕλης, καὶ πρὸς ἄλλο, οἷον τὸ εἶδος· καὶ διὰ τοῦτο ἀνάγκη καὶ τὸ γεννώμενον, οὕτω καὶ τὸ γεννῶν, συγκείμενον ἐξ ὕλης εἶναι καὶ εἶδους.

Ἐτι, τὸ παρέχον τινὶ ἀρχοειδές τι δίδωσιν αὐτῷ καὶ πάντα τὰ ἐκεῖνφ ἐπόμενα, ὥσπερ ἢ τῷ στοιχειώδει σώματι τὴν βαρύτητα διδοῦσα αἰτία δίδωσιν αὐτῷ καὶ τὴν κάτω κίνησιν· τῷ δὲ εἶναι τι ἐνεργεῖα ἔπεται τὸ ποιεῖν τι ἄλλο ἐνεργεῖα· διὸ καὶ ὁ Θεὸς ἐνέργεια ὣν καθαρὰ, πρώτη τοῦ εἶναι πᾶσιν αἰτία ἐστίν. Εἰ οὖν τοῖς ἄλλοις ὅσον πρὸς τὸ εἶναι τῆς αὐτοῦ ὁμοιότητος ἐκοινώνησεν, εἰς τὸ εἶναι παραγαγῶν, ἐπόμενόν ἐστι κοινωνῆσαι αὐτοῖς τῆς ἑαυτοῦ ὁμοιότητος καὶ κατὰ τὸ ποιεῖν, ὥστε καὶ τὰ κτίσματα

ιδίας ἔχειν ἐνεργείας, τοὺς δὲ λόγους τῶν περὶ τοῦτο πεπλανημένων καὶ τὰς λύσεις αὐτῶν διὰ συντομίαν παρήκαμεν.

LXX. — Ὅπως τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα ἔκ τε τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ
κατὰ φύσιν ποιούντος ἐστίν.

Τισὶ δὲ δυσχερὲς νοῆσαι δοκεῖ τὰ φυσικὰ ἀποτελέσματα τῷ τε Θεῷ καὶ τοῖς κατὰ φύσιν ποιούσιν ἀποδίδεσθαι· μία γὰρ ἐνέργεια, φασίν, ἔκ δυοῖν ἐνεργούντων οὐ δοκεῖ δύνασθαι προΐεναί. Εἰ οὖν ἡ ἐνέργεια δι' ἧς τὸ φυσικὸν παράγεται ἀποτέλεσμα ἔκ τοῦ φυσικοῦ προάγεται σώματος, οὐκ ἄρα πρόεισιν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ.

Ἔτι, τὸ δι' ἐνός, φασίν, ἰκανῶς δυνάμενον γίνεσθαι, περισσόν ἐστι γίνεσθαι διὰ πολλῶν· καὶ ἡ φύσις γὰρ ὃ δι' ἐνός ὄργάνου δύναται οὐ ποιεῖ διὰ πλειόνων. Εἰ τοίνυν ἡ θεία δύναμις ἀρκεῖ πρὸς τὸ παράγειν τὰ φυσικὰ, τί δεῖ τῶν φυσικῶν δυνάμεων; Ὅμοίως καὶ τὸ ἀνάπαλιν. Ἄλλ' ἰστέον ὅτι, ὥσπερ οὐκ ἄτοπον ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα ἔκ τινος ποιούντος καὶ τῆς δυνάμεως ἐκείνου παράγεσθαι, οὕτως οὐκ ἔστιν ἄτοπον ἐν ἀποτέλεσμα ἔκ τε τοῦ Θεοῦ παράγεσθαι καὶ τοῦ κάτω ποιούντος, ἀμέσως ἐξ ἑκατέρου, εἰ καὶ ἕτερον καὶ ἕτερον τρόπον. Τὸ μὲν γὰρ ἔσχατον ποιητικὸν | ἀμέσως ποιεῖ, καὶ ὡς ποιοῦν, καὶ ὡς τοιαῦδε δυνάμει ποιοῦν· ἡ δὲ πρώτη αἰτία ἀμέσως τὸ αὐτὸ ποιεῖ, οὐχ ὡς ποιοῦν, ἀλλ' ὡς ἐκείνη τῇ δυνάμει ποιοῦν, ἧς ἤρτηται ἡ δύναμις τοῦ κάτω ποιούντος ἐν τῷ ποιεῖν. Διὸ ἡ τοῦ κάτω ποιούντος ἐνέργεια οὐκ ἔκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ μόνον ἐστὶ δυνάμεως, ἀλλὰ καὶ ἔκ τῆς τῶν ἀνωτέρων ποιούντων, καὶ ἔτι ἔκ τοῦ πρωτίστου ποιούντος. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἔκ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἄλλων φυσικῶν αἰτίων παράγεσθαι τὸ αὐτὸ οὐ τῷ τὴν θείαν δυνάμιν μὴ ἀρκεῖν ἐστίν, ἀλλ' ἔτι ἠθέλησε διὰ τὴν ἀπειρίαν τῆς ἀγαθότητος καὶ ἄλλοις τῆς ἑαυτοῦ κοινωνῆσαι ὁμοιότητος, οὐ κατὰ τὸ εἶναι μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ αἶτια καὶ ἄλλων γίνεσθαι δύνασθαι. Φανερόν δὲ καὶ ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα ὅλον ἔκ τοῦ Θεοῦ καὶ ὅλον ἔκ τῆς φυσικῆς αἰτίας τὸ αὐτὸ γίνεται, κατὰ διάφορον μέντοι τρόπον, ὡς τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα ἀποδίδεται τῷ τε ὄργανῳ καὶ τῷ πρώτως ποιοῦντι καὶ ὅλον.

LXXI. — Ὅτι ἡ θεία πρόνοια οὐκ ἀναιρεῖ τὸ κακόν.

Ἡ γὰρ θεία κυβέρνησις τὴν τῶν δευτέρων αἰτίων ἐνέργειαν οὐ κωλύει, ὧν διὰ τὴν ἀσθένειαν στέρησις τις ἀκολουθεῖ ἐν τῷ ἀποτελέσματι, ὥσπερ ἐν τῷ τεχνητῷ διὰ τὴν τοῦ ὄργάνου ἀνεπιτηδειότητος στέρησις συμβαίνει, καίτοι τοῦ τεχνίτου τελείως ἔχοντος κατὰ τὴν τέχνην ἐκείνην· καὶ ὥσπερ χωλαίνει τις οὐ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς δυνάμεως τῆς κινητικῆς, ἀλλὰ διὰ τὴν τῆς κνήμης κυρτότητα.

Ἔτι, τῆς τελειότητος τῆς ἀγαθότητος ἐν τοῖς κτίσμασι καὶ ἡ τάξις ἐστίν, τὸ εἶναι δηλαδὴ ἄλλα ἄλλων βελτίω, ἵνα ὡσι πάντες οἱ δυνατοὶ τῆς ἀγαθότητος τρόποι. Ἀλλὰ βαθμὸς ὑψηλοτέρας ἀγαθότητος, τὸ μὴ δύνασθαι τι ἐκπίπτειν τῆς ἑαυτοῦ ἀγαθότητος, ταπεινοτέρας δὲ τὸ δύνασθαι τοῦτο. Ἐκάτερον τοίνυν βαθμὸν τῆς τελειότητος τοῦ παντὸς ἀπαι- 6
τούσης, καὶ ἑκάτερον ὁ Θεὸς φυλάττει αὐτῷ. Οὐκ ἄρα ἀναιρεῖ τὴν τοῦ δύνασθαι μεταβάλλειν ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ δύναμιν· ταύτη δὲ τῇ μεταβολῇ ἔπεται τὸ κακόν, ὅτι καὶ εἰς τὸ κακὸν μεταβάλλει, καὶ ἡ μεταβολὴ αὐτὴ κακόν ἐστίν ἢ τοιαύτη. Καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ χειρόνος πρὸς τὸ ἀγαθόν, ἀγαθή.

Ἔτι, εἰ τὸ τοῦ πυρὸς τέλος ἀναιρεθεῖη, ὅπερ ἐστὶ τὸ γεννᾶν ὁμοιον 10
ἑαυτῷ, ὃ ἔπεται κακόν τι, ἢ τῶν καυστῶν δηλονότι φθορά, ἀναιρεθεῖη ἂν τι καὶ ἀγαθόν, ἢ τοῦ πυρὸς γένεσις καὶ ἡ κατὰ τὸ εἶδος τούτου συντήρησις.

Ἔτι, καὶ πολλὰ τῶν ὁμολογουμένως ἀγαθῶν οὐκ ἂν εἶχε τόπον, μὴ 15
ὄντων τῶν κακῶν ἐν τοῖς πράγμασιν, οἷον ἢ τῶν δικαίων ὑπομονή, μὴ οὔσης τῆς τῶν διωκτῶν ἐπηρείας, καὶ ἡ τιμωρία τῆς δίκης, μὴ ὄντων τῶν ἀμαρτημάτων, καὶ ἡ ἐνός γένεσις οὐκ ἂν ἦν, μὴ τῆς ἐτέρου φθορᾶς οὔσης. Καὶ οὕτως εἰ τὸ κακὸν ἀνηρείτο παντάπασι διὰ τῆς προνοίας, ἠλάττωτο ἂν τὸ τῶν ἀγαθῶν πλῆθος, ὅπερ οὐκ ἔδει. Καὶ νικᾶν ἔδει τὸ ἀγαθόν ἐν τῇ ἀγαθότητι ἢ τὸ κακὸν ἐν τῇ πονηρίᾳ. 20

Ἔτι, ἠλάττωτο ἂν ἡ ἀνθρωπίνη γνῶσις· τὸ γὰρ ἀγαθὸν ἐκ τῆς πρὸς τὸ κακὸν παραθέσεως μᾶλλον γινώσκεται, καὶ ἡ ἐπιθυμία τῶν ἀγαθῶν, ὧν πολλάκις ἐπιθυμοῦμεν σφοδρότερον, τῶν χειρόνων παρεισφθειρομένων, ὥσπερ τὸ ἀγαθὸν τῆς ὑγείας οἱ νενοσηκότες μᾶλλον καὶ ἴσασιν καὶ ἐρώσιν. Οὐκ ἄρα τῇ θείᾳ προνοίᾳ προσήκεν ἀναιρεῖν ἐκ τῶν πραγμάτων παντελῶς 25
τὰ κακά. Διὸ καὶ ἐν τῷ Ἡσαΐα λέγεται· „Ὁ ποιῶν εἰρήνην καὶ κτίζων κακά“· καὶ ἐν τῷ Ἀμώς· „Οὐκ ἔστι κακία ἐν πόλει, ἣν Κύριος οὐκ ἐποίησεν.“

LXXII. — Ὅτι οὐκ ἐκβάλλει τὸ συμβεβηκὸς ἀπὸ τῶν 30
πραγμάτων.

Ὡσαύτως οὐδὲ τὰ συμβεβηκότα ἢ θεία πρόνοια καθόλου ἐκ τῶν πραγμάτων ἀναιρεῖ, οὔτ' ἀνάγκην τοῖς πράγμασιν ἐπιτίθησιν· ἢ γὰρ τῆς προνοίας ἐνέργεια οὐκ ἀναιρεῖ τὰς δευτέρας αἰτίας, δι' ὧν μᾶλλον ἀναπληροῦται ὡς τῇ θείᾳ δυνάμει ἐνεργουσῶν. Ἐκ δὲ τῶν προσεχῶν αἰτίων 35
τὰ μὲν ἀναγκαῖα, τὰ δὲ συμβεβηκότα ἀποτελεῖται, ἅτε τῶν προσεχῶν αἰτίων ἐν πολλοῖς καὶ πολλῶν δυναμένων ἐκλείπειν.

Ἔτι, ἡ τοῦ ὄντος εἰς τὸ ἀναγκαῖον καὶ τὸ συμβεβηκὸς διαίρεσις

26 Is. 45, 7 27 Am. 3, 6

Œuvres de Georges Scholarikos. V.